

יחיזה א'

המשנה עוסקת בשני נושאים:

- א. בחובות של הורים כלפי ילדיהם ובחובות של ילדים כלפי הוריהם.
ב. בפטורים של נשים ממצוות עשה שהזמן גרמן ובחובתן לשמור ולקיים מצוות עשה שאין הזמן גרמן ומצוות לא תעשה.

משנה

כָּל מִצְוֹת הֶבֶן עַל הָאָב -
אֲנָשִׁים חֵיבִין, וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת.

וְכָל מִצְוֹת הָאָב עַל הֶבֶן -
אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חֵיבִין.

וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁהַזְּמַן גֶּרָמָה -
אֲנָשִׁים חֵיבִין וְנָשִׁים פְּטוּרוֹת.
וְכָל מִצְוֹת עֲשֵׂה שֶׁלֹּא הַזְּמַן גֶּרָמָה -
אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חֵיבִין.

וְכָל מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה,
בֵּין שֶׁהַזְּמַן גֶּרָמָה, בֵּין שֶׁלֹּא הַזְּמַן גֶּרָמָה -
אֶחָד אֲנָשִׁים וְאֶחָד נָשִׁים חֵיבִין,
חוּץ מִבֵּל תַּשְׁחִית, וּבֵל תִּקְיֶה, וּבֵל תִּטְמֵא לַמֵּתִים.

ביאור מושגים

מצוות עשה - ציווי מן התורה לאדם מישראל לעשות פעולת מצווה, כגון: הנחת תפילין.
מצוות לא תעשה - ציווי מן התורה לאדם מישראל לא לעשות פעולה מסוימת, כגון: לא לגנוב, לא לשקר.

מצוות עשה שהזמן גרמן - מצוות עשה שקיומן מוגבל בזמן מסוים, כגון: ישיבה בסוכה, נטילת ארבעת המינים, תקיעת שופר, הנחת תפילין.

מצוות עשה שלא הזמן גרמן - מצוות עשה שקיומן אינו מוגבל בזמן מסוים, כגון: מתן צדקה, קביעת מזוזה, השבת אבדה, בניית מעקה.

משנתנו (מִתְנִיתִין בארמית), משנת רַבִּי, מחולקת לשישה חלקים עיקריים הנקראים שישה סדרים (ש"ס). כל סדר דן באחד מתחומי ההלכה. הסדר מתחלק לתת נושאים אשר לכל אחד מהם מוקדשת מסכת משלו. מסכתות אלה מחולקות לפרקים, וכל פרק מורכב ממשניות בודדות. מסכת קידושין עוסקת בדיני קידושי אשה, והיא באה ללמדנו: במה מקדשים, כיצד מקדשים, מי מקדש, על ידי מי מקדשים ועוד. אגב ענייני קידושין נישנו במסכתנו גם עניינים אחרים, כגון: המשנה שלנו שדנה באלו מצוות נשים חייבות ובאלו הן פטורות.

1. במשנה ארבעה חלקים. במה עוסק כל חלק מחלקי המשנה?
2. "כָּל מִצְוַת הֵבֶן עַל הָאֵב" - האם הכוונה למצוות המוטלות על האב לעשות לבנו או למצוות המוטלות על הבן לעשות לאביו? דייק מדברי המשנה.
3. כתוב שתי דוגמאות (דוגמאות אחרות מאלו שבעמוד הקודם) ל-
 - א. מצוות עשה.
 - ב. מצוות לא תעשה.
 - ג. מצוות עשה שהזמן גרמן.
 - ד. מצוות עשה שלא הזמן גרמן.

מבוא - הקפת הראש והשחתת פאת הזקן

נאמר בתורה "לֹא תִקַּפּוּ פְּאֵת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זָקְנְכָם" (ויקרא י"ט, כז), נאסר עלינו להתגלח בתער (וְלֹא תִשְׁחִית). המגלח את זקנו בתער או בסכין גילוח וכדומה, עובר על חמישה לאוין (חמישה איסורי תורה) בכל גילוח. מלבד איסור גילוח הזקן בתער קיים איסור נוסף: "לֹא תִקַּפּוּ פְּאֵת רֹאשְׁכֶם". פאות הראש הן השיער הגדל משני צידי הראש מתחילת האוזן ומעלה. כאשר מסתפרים צריך להיזהר לא לגלח אפילו בלי תער את פאות הראש או חלק מהן באופן שיִנָּצַר "היקף" ללא שיער בחלקו הקדמי של הראש. הכלל הוא שבכל שטח הפאות צריך להשאיר שערות שניתן לכופף את סופן לתחילתן - באורך של כחצי ס"מ. הטעם למצוות אלו: האופן שבו אנו מעצבים את המראה החיצוני שלנו מבטא את מה שאנו רוצים להיות, והדבר משפיע גם על ההתנהגות שלנו. התורה רצתה שהייחוד היהודי יתבטא גם במראה החיצוני.

4. "לֹא תִקַּפּוּ פְּאֵת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זָקְנְכָם" ויקרא י"ט, כז. עיין ברש"י על הפסוק ובמבוא לעיל, והסבר את המצוות הבאות:
 1. "לֹא תִקַּפּוּ פְּאֵת רֹאשְׁכֶם" 2. "וְלֹא תִשְׁחִית אֶת פְּאֵת זָקְנְכָם"
5. עיין בויקרא כ"א, א וברש"י שם. למי נאמר האיסור "לִנְפֶשׁ לֹא יִטְמָא בְּעִמּוֹ"?
 6. השלם את הטבלה שלפניך. כתוב: חייב או פטור.

החייבים והפטורים	מצוות הבן על האב	מצוות האב על הבן	מצוות עשה שהזמן גרמן	מצוות עשה שלא הזמן גרמן	מצוות לא תעשה	המצוות: בל תקיף, בל תשחית, בל תטמא למתים.
נשים						
גברים						

יחידה ב'

דף כט, א: מ - "מאי כל מצות הבן" (שורה 21) עד "ליסטות" (שורה 33)

כל מצוות הבן על האב

בסוגיה זו נלמד את פירוש הביטוי במשנה "כָּל מִצְוַת הַבֵּן עַל הָאָב" והכוונה לחובות המוטלות על האב לעשות לבנו. אחת החובות החשובות שעל האב לעשות לבן הוא ללמדו אומנות, כדי שיוכל לעמוד ברשות עצמו ולהקים משפחה בישראל. הגמרא אומרת (סנהדרין כט, א) "שֵׁב שְׁנֵי הוּא כִפְנָא וַאֲבָא אומנא לא חליף", כלומר: שבע שנים יש רעב, ועל פתח מי שיודע אומנות, לא עבר הרעב.

תלמיד יקר, לאורך החוברת עימדנו מחדש את הגמרא לפי הכללים הבאים:
א. כל שלב בסוגיה (כגון: שאלה, תשובה, ראייה) מתחיל בשורה חדשה.
ב. המונחים התלמודיים (כגון: אילימא, ורמינהו, מתיבי) מודגשים.
ג. המקורות התנאיים (משנה, ברייתא) בצבע ורוד.

מאי "כל מצות הבן על האב"?

אילימא כל מצות דמייחייב בְּרָא לְמִיעֲבֹד לַאֲבָא, נָשִׁים פְּטוּרוֹת וְהַתְּנִיָּא:

איז - אין לי אלא איש, אשה ענין? כשהוא אומר:
(ויקרא י"ט, ג) אִישׁ אָמֹן וְאָבִיו תִּירָאוּ - הרי כאן שניים!

אמר רב יהודה,

הכי קאמר:

כל מצוות הבן המוטלות על האב לעשות לבנו -

אנשים חייבין ונשים פטורות.

תנינא, להא דתנו רבנן:

האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות;

ויש אופרים: אף להשיטו במים;

רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו לישטות.

ליסטות סלקא דעתך?

אלא,

כאילו מלמדו לישטות.

משימות

1. כתוב את הביטויים הבאים בלשון הגמרא.
 - א. שמחויב הבן לעשות לאב.
 - ב. כך התכוון.
 - ג. שנינו במשנה, לזה ששנו חכמים בברייתא.
 - ד. שוד עלה על דעתך?
2. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך.

לשון הגמרא (מילה ראשונה... מילה אחרונה)	תפקיד היחידה
	א. שאלה
	ב. ניסיון לתשובה שיידחה
וְהִתְנִיָּא: איש - אין לי אלא איש, אשה מנין? כשהוא אומר: (ויקרא י"ט, ג) אִישׁ אָמוּ וְאָבִיו תִּירָאוּ - הרי כאן שניים!	ג. דחיית הנסיון בסעיף ב
	ד. תשובה לשאלה בסעיף א
תְּנִינָא, לָהּ א דְּתֵנוּ רַבָּנִי: האב חייב בבנו למולו ולפדותו וללמדו תורה ולהשיאו אשה וללמדו אומנות; ויש אומרים: אף להשיטו במים; רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אומנות - מלמדו ליסטות.	ה. סיוע מהמשנה לברייתא
	ו. שאלה
אלא, כאילו מלמדו ליסטות.	ז.

3. "כל מצוות הבן על האב"
 - א. כיצד מנסה הגמרא בהתחלה להסביר משפט זה?
 - ב. הגמרא דוחה את ההסבר שכתבת בסעיף א בעזרת המקור הבא (בחר את התשובה הנכונה):
 1. משנה. 2. ברייתא. 3. מאמר של אמורא.
 - ג. באיזו מילה מסתיים הציטוט מהמקור שכתבת בסעיף ב?

דיון בברייתא

4. "וזהניא: איש - אין לי אלא איש,

אשה פני?

כשהוא אומר "איש אפ"ו ואביו תירא" - הרי כאן שניים!"

בברייתא הכתובה לעיל מובאים:

א. הנה אמינא (פירוש העולה על הדעת, אך אינו מתקבל).

"איש - אין לי אלא איש"

מה היא ה"נה אמינא"?

ב. דחיית ההנה אמינא

"כשהוא אומר ... הרי כאן שניים"

1. מאיזו מילה בפסוק דוחה הברייתא את ההנה אמינא?

2. מה היא מסקנת הברייתא.

רבי יהודה

המובא בברייתא הוא
התנא רבי יהודה בן
אלעאי, מתלמידי רבי
עקיבא.

רבי יהודה הנשיא,

התנא, עורך המשנה,
מכונה בשם רבי.

רב יהודה

אמוראי בבל תוארם
הוא רב.
רב יהודה הוא אמורא
בבלי. הוא היה תלמידו
של שמואל, וכיהן כראש
ישיבת פומבדיתא, בדור
השני לאמוראי בבל.

הסברו של רב יהודה לדברי המשנה "כל מצוות הבן על האב"

5. א. מתי משתמשת הגמרא במונח "הכי קאמר"? עיין במילון המונחים.

ב. כיצד מסביר רב יהודה את המשפט "כל מצוות הבן על האב"?

6. מדוע במשנה מוזכרות המצוות שהאב חייב לעשות לבנו לפני המצוות שהבן חייב לעשות לאביו?

7. "תנינא, להא דתנו רבנן"

א. באיזו מילה מסתיימת הברייתא? על פי מה קבעת זאת?

(רמז: לשון המקורות התנאיים היא עברית)

ב. היעזר במילון המונחים, כתוב את התשובה הנכונה במחברתך ונמק.

המונח: "תנינא, להא דתנו רבנן" משמעו:

1. לפי הסברו של רב יהודה, המשנה באה לחזק את הברייתא.

2. הברייתא באה לחזק את הסברו של רב יהודה למשנה.

8. א. מהי הכוונה "להשיטו בנהר" ומדוע זאת חובה המוטלת על האב? עיין ברש"י.

ב. במציאות של ימינו, אילו עוד כישורי חיים חובה על האב ללמד את הבן?

"רבי יהודה אומר: כל שאינו מלמד את בנו אופנות מלמדו ליסטות".

9. "ליסטות סלקא דעתך?"

הסבר את שאלת הגמרא [היעזר ברש"י ד"ה "ליסטות ס"ד (=סלקא דעתך)].

תשובת הגמרא

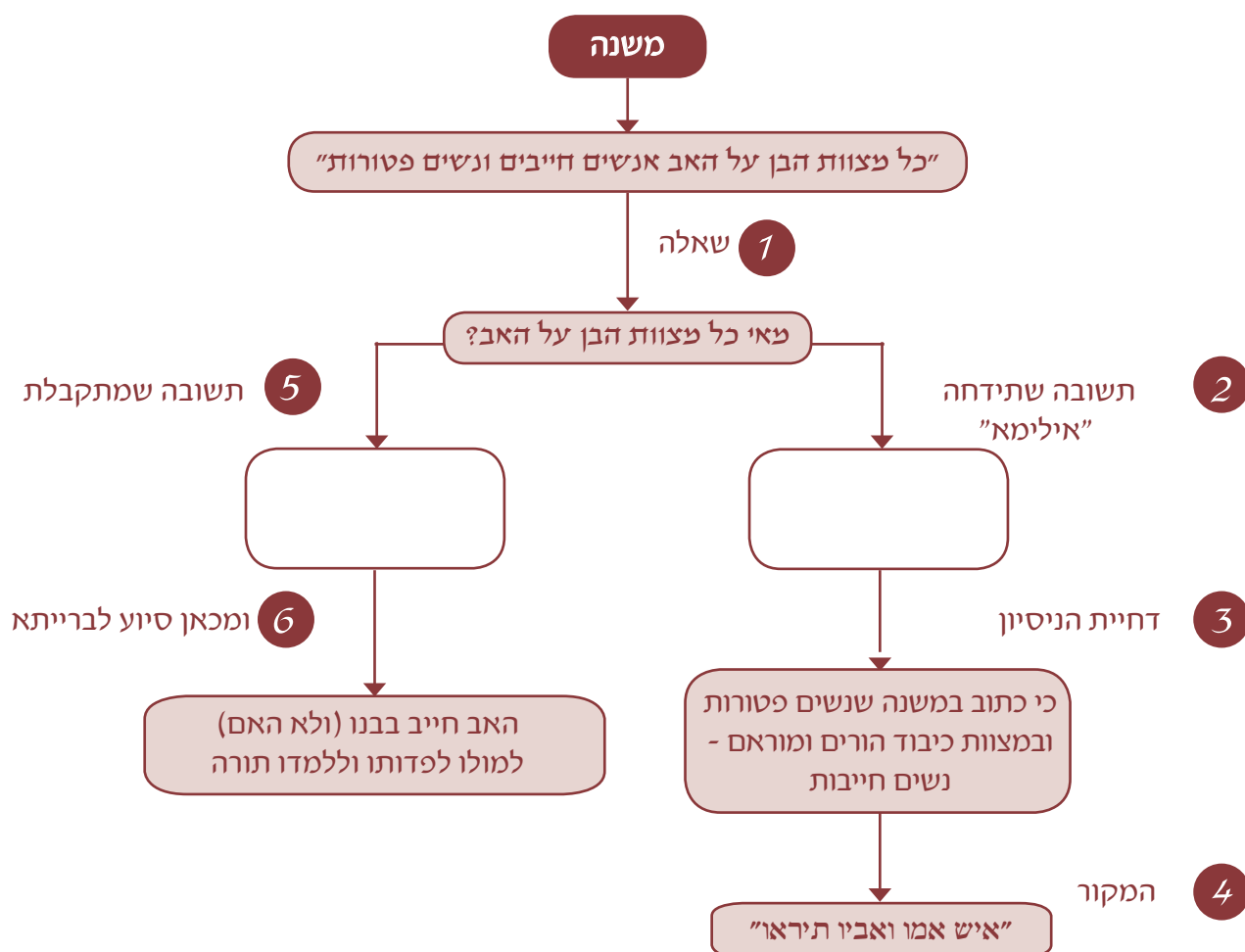
10. א. הסבר את תשובת הגמרא. היעזר ברש"י ד"ה "ליסטות".

ב. האם תעסוקה מלאה היא פתרון לבעיית הפשיעה? נמק.

11. מילה אחת בסוגיה משמשת פתיחה להסבר חדש. כתוב אותה.

12. לאחת החובות של האב כלפי בנו הכתובות בברייתא יש קשר למסכת קידושין.

באיזו חובה מדובר?

על הסוגיה

ביחידה זו למדנו על חובות האב לילדיו מינקות עד בגרות.
מינקות - ברית מילה ופדיון הבן.
לאחר מכן כשהוא גדל קצת, האב חייב ללמדו תורה, ללמדו אומנות וללמדו שחייה.
האב מכשיר את הבן לחיים, ונותן לו כלים לעצמאות רוחנית וכלכלית.
במציאות של ימינו האב חייב ללמד לבנו גם כישורי חיים, כגון: שיעורי נהיגה.
בבגרותו הוא חייב להשיאו אישה, ומשלב זה הבן הופך לאישיות עצמאית שמגדלת את הדור הבא
ונותנת לבניו מה שהוא קיבל מאביו.

יחידה ז'

דף כט, א: מ - "למולו מנלן" (שורה 33) עד "לדורותיכם" (שורה 42)

מקור חיוב האב למול את בנו

המצווה הראשונה שקיים אברהם אבינו היתה ברית מילה. מצווה זו היא ביטוי לקשר הנצחי שבין עם ישראל לאלוקיו, קשר שנחתם בבשרנו. עם ישראל חש בערכה הגדול של מצווה זו ולמענה מסר עצמו למיתה. בגמרא (שבת קל, א) נאמר: "תניא, רבי שמעון בן אלעזר אומר: כל מצווה שמסרו ישראל עצמן עליהם למיתה בשעת גזרת המלכות, כגון עבודת כוכבים ומילה - עדיין היא מוחזקת בידם". עם ישראל מסר נפשו על מצווה זו ולכן עם ישראל כולו מקיים מצווה זו בשמחה. בגמרא מבואר מה מקור החיוב של אב למול את בנו ומנין שאישה אינה חייבת לדאוג למול את בנה.

למולו מנלן?

דכתיב (בראשית כ"א, ד): "וַיִּמַּל אֲבִרְהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ".
והיכא דלא מהליה אבוא - מיחייבי בי דינא לטיעהליה,
דכתיב (בראשית י"ז, י): "הַמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר"
והיכא דלא מהליה בי דינא - מיחייב איהו לטיעהל נפשיה,
דכתיב (בראשית י"ז, יד): "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יִמּוֹל אֶת בְּשָׁר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָהּ".
איהו - מנלן דלא מיחייבא?
דכתיב (בראשית כ"א, ד): "כִּאֲשֶׁר צָנָה אֶתְּ אֱלֹהִים" -
אותו - ולא אותה.

אשכחן מיד, לדורות מנלן?

תנא דבי ר' ישמעאל:
כל מקום שנאמר צו - אינו אלא זירוז מיד ולדורות;
זירוז - דכתיב (דברים ג', כח): "וַיִּצְוֵנוּ אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמֶּצְהוּ",
מיד ולדורות - דכתיב (במדבר ט"ו, כג): "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צָנָה ה' וְהָלָאָה
לְדֹרֹתֵיכֶם".

1. כתוב את הביטויים הבאים בלשון הגמרא.
 - א. כשלא מל אותו אביו חייבים בית דין למולו.
 - ב. בבית מדרשו של רבי ישמעאל שָׁנו את הברייטא הבאה.
2. העתק את הטבלה למחברתך והשלם אותה.

תפקיד היחידה	לשון הגמרא (מילה ראשונה... מילה אחרונה)
א. שאלה	למולו מנלן?
ב. תשובה	
ג. הלכה	והיכא דלא מהליה אבוא - מיחייבי בי דינא למימהליה,
ד. המקור להלכה	
ה.	והיכא דלא מהליה בי דינא - מיחייב איהו למימהל נפשיה,
ו.	דכתיב (בראשית י"ז, יד): "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בְּשָׁר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָהּ"
ז.	
ח. תשובה	
ט.	אשכחן מיד, לדורות מנלן?
י. תשובה	תנא דבי ר' ישמעאל: כל מקום שנאמר צו - אינו אלא זירוז מיד ולדורות;
זירוז - מקור	זירוז - דכתיב (דברים ג', כח): "וַיֹּצֵא אֶת יְהוֹשֻׁעַ וְחִזְקִיָּהוּ וְאַמֶּצְהוּ",
מיד ולדורות - מקור	מיד ולדורות - דכתיב (במדבר ט"ו, כג): "מִן הַיּוֹם אֲשֶׁר צִוָּה ה' וְהָלַאָה לְדֹרֹתֵיכֶם"

3. א. הגמרא כותבת שלושה מצבים שבהם חובת המילה חלה על אנשים שונים. מה הם שלושת המצבים?
 - ב. כתוב את סדר הקדימויות בשלושת המצבים.
 4. הגמרא מביאה שלושה פסוקים שמהם היא לומדת על מצוות מילה. מה נלמד מכל אחד מהפסוקים המובאים לפניה.
 - א. (בראשית כ"א, ד): "וַיִּמַּל אַבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנֹו".
 - ב. (בראשית י"ז, י): "הִמּוּל לְכֶם כָּל זָכָר"
 - ג. (בראשית י"ז, יד): "וְעָרַל זָכָר אֲשֶׁר לֹא יְמוּל אֶת בְּשָׁר עָרְלָתוֹ וְנִכְרְתָהּ".
 5. "איהו ענלן דלא פחייבא דכתיב (בראשית כ"א, ד): 'כֹּאֲשֶׁר צִוָּה אוֹתוֹ אֱלֹהִים' "
 - א. במשפט המצוטט לעיל מובאות שאלה ותשובה. העתק למחברתך את השאלה בלבד.
 - ב. הסבר את שאלת הגמרא ואת תשובתה.
- לבוחרים במסלול ב - בחלק ב' של החוברת מובא התוס' ד"ה "אותו ולא אותה"

"אֲשַׁכַּחַן מִיָּד, לְדוֹרוֹת עָנָל?"

6. הגמרא שואלת: "אֲשַׁכַּחַן מִיָּד (כלומר, בשעה שניתנה לאברהם), לדורות מנלן?"
שאלת הגמרא היא (כתוב במחברתך את התשובה הנכונה, ונמק. היעזר ברש"י ד"ה "אשכחן מיד"):
א. מניין שאין האישה חייבת במילת בנה גם בדורות הבאים?
ב. מניין שהאב חייב במילת בנו בכל הדורות? עיין בבראשית י"ז, ט.
7. "תנא דבי רבי ישמעאל ..."
א. עיין במילון המונחים והסבר את המונח "תנא דבי ...".
ב. כתוב בתורה: "וְנָמַל אֶבְרָהָם אֶת יִצְחָק בְּנוֹ בֶּן שְׁמֹנֶת יָמִים כְּאֲשֶׁר צִוָּה אֱלֹהִים" (בראשית כ"א, ד).
1. מה לומדים לעניין מצות מילה מהפסוק: "וְצִוָּה אֶת יְהוָה וַחֲזָקָה וְאַמְצָהוּ"? עיין ברש"י ד"ה "אינו אלא".
2. מניין לומדים שכל מקום שנאמר בו צו הוא מיד ולדורות?

טעם המצווה

משרשי מצוה זו, לפי שרצה השם יתברך לקבוע בעם אשר הבדיל להיות נקרא על שמו אות קבוע בגופם, להבדילם משאר העמים בצורת גופם כמו שהם מובדלים מהם בצורת נפשותם... ונקבע ההבדל בגולת הזהב לפי שהוא סיבה לקיום העין
והעם הנבחר חפץ השם יתברך להשלים תכונתו, ורצה להיות ההשלמה על ידי האדם, ולא בראו שלם מבטן, לרמוז אליו כי כאשר תשלום צורת גופו על ידו, כן בידו להשלים צורת נפשו בהכשר פעולותיו.
(ספר החינוך מצוה ב מצוות מילה).

8. א. מה טעם מצווה ברית מילה, לפי ספר החינוך המובא לעיל?
ב. מדוע הקב"ה לא ברא תינוקות שהם כבר נימולים מבטן?

על הסוגיה

למדנו בסוגיה על מצוות מילה ועל הרצון של ה' שהאדם ישלים את הפעולה ובזה הוא נעשה שותף להקב"ה במעשה בראשית. לפניך הויכוח המאלף בין טורנוסרופוס הרשע ורבי עקיבא והצעה להסבר ויכוח זה.

שאל טורנוסרופוס הרשע את רבי עקיבא: אילו מעשים נאים - של הקב"ה או של בשר ודם?
אמר לו: של בשר ודם נאים.

אמר לו טורנוסרופוס הרשע: הרי השמים והארץ יכול אתה לעשות כהם?

אמר לו רבי עקיבא: לא תאמר לי בדבר שהוא למעלה מן הבריות, שאין שולטין בהן, אלא בדברים שהן מצויין בבני אדם.

אמר לו [טורנוסרופוס]: למה אתם מולים?

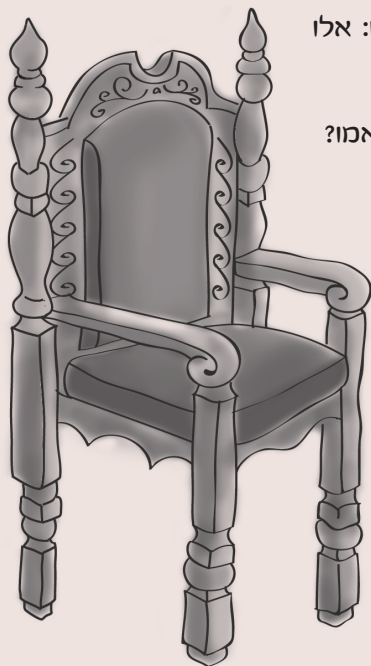
אמר לו [רבי עקיבא]: אף אני הייתי יודע שאתה עתיד לומר לי כן, לכך הקדמתי ואמרתי לך מעשה בשר ודם הם נאים משל הקב"ה.

הביא לו [רבי עקיבא] שיבולים וגלוסקאות [=לחמניות], אמר לו: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים?! הביא לו אניצי פשתן וכלים [=בגדים] מבית שאן, אמר לו: אלו מעשה הקב"ה ואלו מעשה בשר ודם אין אלו נאים?!

אמר לו טורנוסרופוס: הואיל והוא חפץ במילה למה אינו יוצא מהול ממעי אמו?

אמר לו [רבי עקיבא]: ...לפי שלא נתן הקב"ה לישראל את המצוות אלא כדי לצרף בהן.

(מדרש תנחומא [בזכר] פרשת תזריע סימן ז).

שורש המחלוקת בין רבי עקיבא לטורנוסרופוס אינו האם מעשי האדם או מעשי האלוקים נאים יותר. יש כאן מחלוקת בנושא תפקיד האדם בעולם. טורנוסרופוס אומר שמעשיו של הקב"ה נאים יותר, ולכן אין לאדם שום צורך ואפשרות לתקנם. יש מי שברא, והוא זה שמנהיג ומחליט. לאדם אין שום צד השפעה על העולם. אדם המנסה לתקן פועל נגד רצונו של הקב"ה, נגד הבריאה. ר' עקיבא לעומתו, סובר שמעשיהם של בני האדם נאים יותר. הקב"ה ברא את האדם לתוך עולם לא מתוקן, על מנת שהוא יגמור את מלאכת הבריאה. "השמים שמים לה' והארץ נתן לבני אדם" - על מנת שישפיעו בארץ.

יחידה ז'

דף כט, א: מ - "לפדותו מנלן" (שורה 42) עד "בניך ולא בנותיך" (שורה 49)

חיוב האב לפדות את בנו

הגמרא דנה בחיוב השני של האב ששנינו בברייתא - "לפדותו".

מצוות פדיון הבן היא מתן חמשה סלעים לכהן לשם פדיון בן בכור.

מצות פדיון הבן חלה כאשר מתקיימים שלושה תנאים עיקריים:

א. הבן הוא בכור לאמו ולא היתה לפניו לידה או הפלה;

ב. התינוק לא נולד בניתוח קיסרי;

ג. האב אינו כהן או לוי, וכן האם אינה בת כהן או בת לוי.

פדיון הבן נערך לאחר שלושים יום מהולדת הבן.

בסוגיה נדון על מי חל חיוב פדיון הבן כשאביו לא פדה אותו.

לפדותו.

מנלן?

דכתיב (שמות ל"ד, כ): "כָּל בְּכוֹר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּפְדֶּה".

והיכא דלא פרקיה אבוא - מיחייב איהו למפרקיה,

דכתיב (במדבר י"ח, טו): "פְּדֵה תִּפְדֶּה".

ואיהי **מנלן** דלא מיפקדה?

דכתיב (שמות ל"ד, כ): "תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה",

(דורשים את המילה תפדה כאילו היא מנוקדת "תִּפְדֶּה")

כל שמצווה לפדות את עצמו - מצווה לפדות את אחרים,

וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו - אינו מצווה לפדות אחרים.

ואיהי **מנלן** דלא מיחייבא למיפרק נפשה?

דכתיב (שמות ל"ד, כ): "תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה", כל שאחרים מצווים לפדותו -

מצווה לפדות את עצמו,

וכל שאין אחרים מצווים לפדותו - אין מצווה לפדות את עצמו.

ומנין שאין אחרים מצווין לפדותה?

דאמר קרא (שמות ל"ד, כ): "כָּל בְּכוֹר בְּנֵי־יִשְׂרָאֵל תִּפְדֶּה" - ולא בנותיך.

משימות

1. כתוב בלשוןך את המשפטים הבאים:
 - א. והיכא דלא פרקיה אבוה - מיחייב איהו למפרקיה.
 - ב. ואיהי מנלן דלא מיחייבא למיפרק נפשה?

לפניך פסוקים הדנים במצוות פדיון בכור.

"כל בכור בְּנִי תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פְּנֵי רִיקָם" (שמות ל"ד, כ).

"אִם פָּדִה תִּפְדֶּה אֶת בְּכוֹר הָאָדָם וְאֶת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה" (במדבר י"ח, טו).
2. השלם את הנדרש בטבלה שלפניך.

תפקיד היחידה	לשון הגמרא (מילה ראשונה... מילה אחרונה)
א. שאלה	לפדותו. מנלן?
ב.	
ג. שאלה	והיכא דלא פרקיה אבוה -
ד.	מיחייב איהו למפרקיה,
ה. המקור להלכה	
ו.	ואיהי מנלן דלא מיפקדה?
ז.	דכתיב (שמות לד, כ): תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה, כל שמצווה לפדות את עצמו - מצווה לפדות את אחרים, וכל שאינו מצווה לפדות את עצמו - אינו מצווה לפדות אחרים.
ח. שאלה	
ט.	דכתיב (שמות לד, כ): תִּפְדֶּה תִּפְדֶּה, כל שאחרים מצווים לפדותו - מצווה לפדות
י. שאלה	
יא.	דאמר קרא (שמות לד, כ): כָּל בְּכוֹר בְּנִי תִּפְדֶּה - ולא בנותיך.

"לפדותו פנלן?"

3. הגמרא כותבת שני מצבים שבהם חובת פדיון הבן חלה על אנשים שונים. מה הם שני המצבים?
4. עיין בסדר פדיון הבן (מובא בעמוד 29).
 - א. מה שואל הכהן?
 - ב. מה עונה לו האב? אילו ברכות מברך האב?
5. העתק את הטבלה למחברתך וכתוב בטבלה: חייב או אינו חייב. הטבלה עוסקת בשאלה על מי מוטל חיוב המילה וחיוב הפדיון.

סדר הקדימויות	חיוב מילה	המקור	חיוב פדיון הבן	המקור
1. אב				
2. בית דין				
3. הבן עצמו לכשיגדל				

6. לפי פירוש רש"י, האם פדיון הבן היא מצוה עשה שהזמן גרמא? עיין ברש"י ד"ה "ואיהי מנלן" והסבר את שיטת רש"י.

מבוא

כתוב בתורה "כל בכור בְּנִי תִּפְדֶּה וְלֹא יֵרָאוּ פְנֵי רִיקָם" (שמות ל"ד, כ). את המילה "תפדה" אפשר להסביר בשני אופנים:

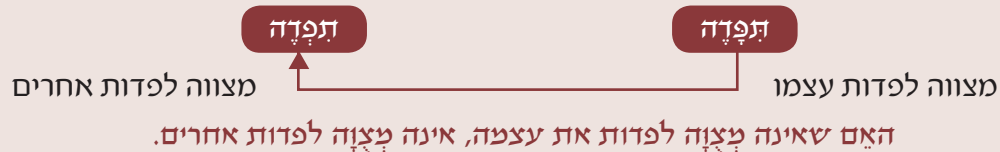
א. לפי תוכן הפסוק וכפי שמקובלת קריאתה בפסוק, במילה תִּפְדֶּה מדובר על פדיון הבן על ידי אחרים, דהיינו על ידי אביו.

ב. אפשר לקרוא מילה זו כפי שהיא כתובה בספר תורה, בלא ניקוד: תִּפְדָּה, שפירושה שיפדה הבכור את עצמו כשלא פדאו אביו.

מכאן שלמילה "תפדה" שני פירושים: לפדות אחרים ולפדות את עצמו, ואפשר לדרוש את שניהם. הגמרא משתמשת בלימוד שנקרא היקש. היקש הוא השוואת הלכות של שתי מצוות שונות. ההיקש נובע מהעובדה ששתי המצוות נזכרות באותו פסוק. הגמרא משווה את שני סוגי הפדיון הכלולים במילה "תפדה".

מתפדה לומדים לתפדה

כל שמצוה לפדות את עצמו (תִּפְדָּה) מְצָוָה לפדות אחרים (תִּפְדֶּה).
כל שאינו מְצָוָה לפדות את עצמו, אינו מְצָוָה לפדות אחרים.

מתפדה לומדים לתפדה

כל שאחרים מְצָוִים לפדותו מְצָוָה לפדות את עצמו
וכל שאין אחרים מְצָוִים לפדותו אינו מְצָוָה לפדות את עצמו.

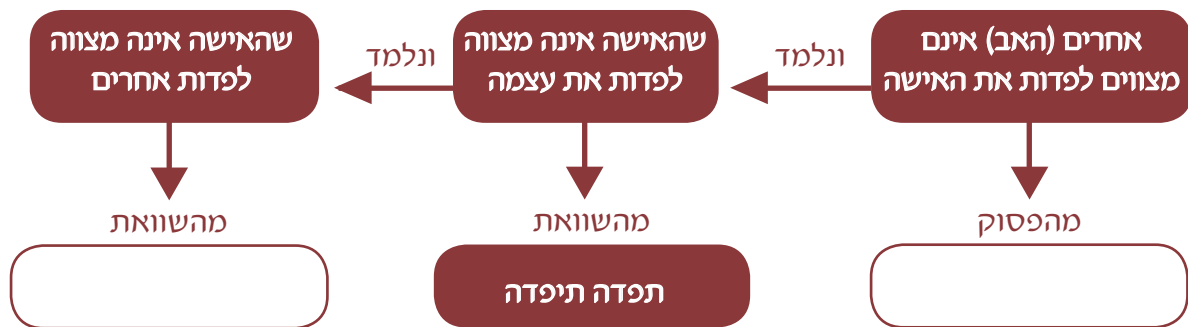

7. א. מה לומדת הגמרא מההיקש של פדיון עצמו (תִּפְדָּה) לפדיון אחרים (תִּפְדֶּה) לעניין חיוב האם לפדות את בנה? היעזר בתרשים לעיל.

ב. מה לומדת הגמרא מההיקש של פדיון אחרים (תִּפְדֶּה) לפדיון עצמו (תִּפְדָּה) לעניין חיוב האם לפדות את עצמה? היעזר בתרשים לעיל.

ג. מנין שאין אחרים מצווים לפדות את האשה?

ד. לפניך סיכום הסוגיה בתרשים מהסוף להתחלה. השלם במחברתך את הנדרש בתרשים.

על הסוגיה

כשאדם נפגש לראשונה עם משהו חדש שנברא זה עתה, כמו תינוק למשל, ליבו מתפעם, והוא מתקרב יותר לאמונה. וכן מבאר המהר"ל מפראג (גבורות ה' פרק לח) שכל דבר ראשוני דומה במידת מה לבורא יתברך שהוא 'ראשית המציאות'. לכן יש קדושה בפירות הראשונים משבעת המינים שגדלים מחדש בכל שנה על העץ, עד שאיננו רשאים לאוכלם, ועלינו להעלותם לירושלים לכוהנים, ולקיים בהם את מצוות הבאת הביכורים. כמו כן, יש קדושה בבן הראשון שנולד, עד שאינו יכול לחיות חיי חולין רגילים בעולם הזה מבלי שנפדה אותו כמצוות התורה.

העשרה

- ★ 8. עיין בשו"ת יביע אומר המובא לפניך וענה על השאלות המצורפות:
- חייל צה"ל שנהרג במלחמת יום הכפורים בשנת תשל"ד, והניח אשתו מעוברת, ואחר כך ילדה בן בכור.
- א. מה הן שתי האפשרויות העומדות לפנינו במקרה זה לעניין פדיון הבן?
- ב. איזו אפשרות עדיפה, לפי הרב עובדיה יוסף בתשובה שלפניך? נמק.

שו"ת יביע אומר חלק ח - יורה דעה סימן לא

נשאלתי אודות חייל צה"ל שנהרג במלחמת יום הכפורים בשנת תשל"ד, והניח אישה מעוברת, ואחר כך ילדה בן בכור, האם רשאים בית דין לפדותו בברכה גדול לאדם שלא בפניו.

מסקנתו של הרב עובדיה: אין לבית דין לפדות יתום בכור שאין לו אב, ולא הוי בכלל זכין לאדם שלא בפניו, דניחא ליה טפי (שנוח לו יותר) לקיים מצוות הפדיון כשיגדיל, וכשיגדל ויהיה בר מצווה יפדה את עצמו ויברך על פדיון בכור.

יחידה ה'

דף כט, א: מ - "תנו רבנן" (שורה 50) עד דף כט, ב "קמ"ל" (שורה 21)

סדר הקדימות בפדיון האב ובנו

כיצד ינהג אדם שיש לפניו שתי מצוות, המצווה לפדות את בנו הבכור, והמצווה לפדות את עצמו כשלא פדאו אביו, ויש לו כסף זמין רק למצווה אחת. האם יש כללים בדבר או שכל אחד יעשה כרצונו? נלמד על השיקולים שצריכים להנחות אותו בעניין זה.

תנו רבנן:

הוא לפדות ובנו לפדות - הוא קודם לבנו;

רבי יהודה אומר: בנו קודמו, שזה מצותו על אביו, וזה מצות בנו עליו.

אמר רבי ירמיה: הכל מודין,

כל היכא דליכא אלא חמש סלעים -

הוא קודם לבנו,

מאי טעמא?

מצוה דגופיה עדיפא,

כי פליגי - היכא דאיכא חמש משועבדים וחמש בני חורין,

ר' יהודה סבר: עלוה דכתיב בתורה ככתובה בשטר דפיא, בהני

חמש פריק לבריה, ואזיל כהן וטריף ליה לחמש משועבדים לדידיה;

ורבנן סברי: עלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דפיא,

והילכך מצוה דגופיה עדיף.

מבוא - ביאור מושגים והסבר המחלוקת בסוגיה

מְלוּה בַשְּׁטָר - ראובן הלווה כסף לשמעון. הם כתבו מסמך ובו פרטי ההלוואה (הסכום, זמן הפירעון וכדומה) המסמך נמצא בידי המלווה ומשמש כהוכחה שהלווה חייב לו. המסמך נקרא שטר חוב.

מְלוּה עַל פֶּה - הלוואה הנעשית ללא שטר חוב.

נכסים משועבדים - קרקעות בשווי ההלוואה שהיו בשעת ההלוואה ברשות הלווה ונמכרו או ניתנו במתנה לאחר מכן, משועבדים לחוב הרובץ על הלווה. פירוש הדבר: שאם ללווה לא יהיה כסף להחזיר למלווה, יש רשות למלווה לגבות קרקעות אלו מהלווה או מהקונה שקנה אותן מהלווה לאחר ההלוואה או מאדם שקיבל קרקעות אלו במתנה לאחר ההלוואה.

שעבוד זה קיים רק אם ההלוואה הייתה באמצעות שטר, שכן הקונה היה יכול לברר אם הקרקע אינה משועבדת.

נכסים בני חורין - נכסים המצויים בידי הלווה (החייב) עצמו ולא העבירם למישהו אחר.

מְלוּה הכְּתוּבָה בַתּוֹרָה - חוב שאדם חייב מחמת מצווה הכתובה בתורה, כגון: פדיון הבן. התורה חייבה את האב לתת לכהן חמישה סלעים עבור פדיון הבן.

לפי רבי ירמיה התנאים חלקו בשאלה האם דינו של מלווה הכתובה בתורה כמלווה בשטר והכהן יכול לגבות מנכסים משועבדים, או דינו כמלווה בעל פה, והכהן אינו גובה מנכסים משועבדים.

המקרה הנדון בסוגייתנו:

הייתה בידי האב שלא נפדה קרקע בשווי חמישה סלעים שמכרה לפני שנולד הבן. הקרקע שמכר אינה משועבדת אלא לחובו של האב עצמו (חמישה סלעים של פדיון בכור של האב) שכבר היה מחויב בפדיון עצמו לפני שמכרה.

משימות

1. כתוב את הביטויים המתאימים בלשון הגמרא.
 - א. במקרה שאין לאדם זה אלא חמישה סלעים.
 - ב. המצווה לפדות את עצמו חשובה יותר.
 - ג. בחמשת הסלעים שנותרו בידו פודה הוא את בנו, והולך הכהן וגובה מהלקוחות את חמשת הסלעים המשועבדים עבור פדיון האב.
 - ד. מלוה הכתובה בתורה אינה חשובה ככתובה בשטר.
2. העתק את הטבלה למחברתך, והשלם את הנדרש.

תפקיד היחידה	לשון הגמרא (מילה ראשונה... מילה אחרונה)
א. פתיחה לברייתא	תנו רבנן:
ב. המקרה המובא בברייתא	
ג. דעת תנא קמא בברייתא	
ד. דעת רבי יהודה בברייתא	רבי יהודה אומר: בנו קודמו,
ה. טעמו של רבי יהודה	
ו. רבי ירמיה מבאר באיזה מצב מסכימים תנא קמא ורבי יהודה ומדוע	
ז. רבי ירמיה מבאר באיזה מצב נחלקו חכמים ורבי יהודה	
ח. דעת רבי יהודה לפי רבי ירמיה והנימוק	
ט. דעת רבנן לפי רבי ירמיה והנימוק	ורבנן סברי: מלוה דכתיב באורייתא לאו ככתובה בשטר דמיא, והילכך מצוה דגופיה עדיף.

3. "זנו רבנן: הוא לפדות ובנו לפדות..."
 - א. באיזו מילה מסתיימת הברייתא?
 - ב. הסבר את המקרה.
 - ג. הסבר את טעמו של רבי יהודה.

רבי ירמיה

התואר "רַבִּי" ניתן לחכמי ארץ ישראל שקיבלו סמיכה.
 שאלה: האם רבי ירמיה היה תנא או אמורא?
 תשובה: רבי ירמיה לא היה תנא כי הוא לא נזכר במשנה או בברייתא, אלא בגמרא.
 רבי ירמיה היה מגדולי האמוראים בארץ-ישראל בדור הרביעי. נולד בבבל ועלה משם בצעירותו לארץ ישראל. בארץ ישראל למד אצל תלמידי רבי יוחנן, בעיקר אצל רבי זירא. רבי ירמיה העריך מאוד את תלמודה של ארץ ישראל והיה ידוע בחיבתו לארץ ישראל. בכך דמה לרבו, רבי זירא שעלה אף הוא מבבל לארץ ישראל, והרבה בתעניות כדי לשכוח את תלמודה של בבל. בית מדרשו היה בעיר טבריה.

המחשת המושג "שעבוד"

4. ראובן עמד לקנות רכב מחברו שמעון. במהלך המשא והמתן על המחיר ותנאי המכירה הוא שאל את שמעון: האם יש על הרכב שעבוד? הסבר את שאלתו.

5. א. רבי ירמיה חולק על תנא קמא ורבי יהודה, או מפרש את דברי תנא קמא ורבי יהודה? נמק.
ב. לפי רבי ירמיה, באיזה מקרה אין מחלוקת בין תנא קמא לרבי יהודה? נמק.

מלווה הכתובה בתורה - מחלוקת רבי יהודה וחכמים

6. א. לפי רבי ירמיה, באיזה מקרה יש מחלוקת בין רבנן לבין רבי יהודה בברייתא?
ב. בחר את התשובות הנכונות בטבלה שלפניך.

החולקים	מלווה הכתובה בתורה	ולכן נכסי האב (שמכרם לאחר שחל חיוב פדיון האב ולפני שחל חיוב פדיון הבן)	ולכן האב פודה	הטעם
רבי יהודה	ככתובה בשטר / לאו ככתובה בשטר	משועבדים לחובו של האב / אינם משועבדים לחובו של האב	תחילה את עצמו / את בנו מנכסים בני חורין ואחר כך פודה את עצמו / את בנו	עיקר מצוות פדיון הבן מוטלת על האב, ולכן האב פודה תחילה את בנו
חכמים	ככתובה בשטר / לאו ככתובה בשטר	משועבדים לחובו של האב / אינם משועבדים לחובו של האב	את עצמו / את בנו מנכסים בני חורין	מצווה דגופיה עדיפה

